

УДК 640.41:364(477)

Гопкало Л.М.
старший викладач

Київського національного торговельно-економічного університету

**РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНИХ
ГОТЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ****THE DEVELOPMENT OF SOCIALLY-ORIENTED
HOTEL COMPANIES IN UKRAINE****АНОТАЦІЯ**

Стаття присвячена дослідженню розвитку готельних послуг для соціальних туристів в Україні. Представлено аналіз результатів діяльності соціально орієнтованих готельних підприємств та активності їх функціонування в напрямі обслуговування соціальних туристів за 2005/2006–2014 рр. Узагальнено негативні зміни та визначено напрями подолання кризи соціально орієнтованих готельних підприємств в обслуговуванні соціальних туристів в Україні.

Ключові слова: соціальний туризм, соціально орієнтоване готельне підприємство, соціальний турист, соціальний захист.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена исследованию развития гостиничных услуг для социальных туристов в Украине. Представлен анализ результатов деятельности социально ориентированных гостиничных предприятий и активности их функционирования в направлении обслуживания социальных туристов за 2005/2006–2014 гг. Обобщены проблемы в сфере исследования и определены направления преодоления кризиса социально ориентированных гостиничных предприятий в обслуживании социальных туристов в Украине.

Ключевые слова: социальный туризм, социально ориентированное гостиничное предприятие, социальный турист, социальная защита.

ANNOTATION

The article investigates development of hotel services for social tourists in Ukraine. In it presents an analysis of results of socially-oriented hotel enterprises and activity of their functioning toward services of social tourists by 2005/2006-2014 years. Are generalized problems of negative changes and defined directions of overcoming the crisis of social-oriented hotel companies in services of social tourists in Ukraine.

Keywords: social tourism, social-oriented hotel enterprise, social tourist, social protection.

Постановка проблеми. Постійне зростання значення міжгалузевих зв'язків між туристичною сферою та готельним бізнесом у контексті обслуговування соціальних туристів і комплексного впливу на якість життя громадян України спричинює зростання потреби в дослідженнях результатів діяльності готельних підприємств.

Для визначення перспективних напрямів та методів управління соціально орієнтованим готельним підприємством необхідно проаналізувати поточну ситуацію й оцінити об'єктивні можливості щодо пропозиції соціального готельного продукту, який відповідає вимогам сьогодення. Це зумовило зосередження наших досліджень на діяльності соціально орієнтованих готельних підприємствах, що забезпечуть соціальних туристів умовами відпочинку та рекреації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деяким аспектам соціального туризму та соці-

ально орієнтованих готельних підприємств присвятили свої праці вчені вітчизняної та закордонних наукових шкіл: О.З. Анісімович-Шевчук, Т.І. Ткаченко, М.Г. Бойко, Н.І. Ведмідь, О.В. Колотуха, М.В. Тонкошкур, В. Ідзяк, К.А. Сарапіна, А.А. Скриль, Ю. Космачевська та ін. У багатьох роботах звертається увага суто на аспекти розвитку соціального туризму як соціально-економічного явища, і недостатньо – безпосереднім учасникам створення соціального туристичного продукту. Оцінюючи результати досліджень, слід зазначити, що питання розробки відповідного сучасним умовам організаціїно-економічного механізму дослідження соціально орієнтованих готельних підприємств змістовно не вивчалися.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Із метою системного та більш ґрунтовного дослідження соціально орієнтованих готельних підприємств та з метою формування перспективних напрямів удосконалення системи готельного обслуговування соціальних туристів постає необхідність у дослідженні процесів і явищ, пов'язаних суто з соціально орієнтованими готельними підприємствами. Крім того, саме на сучасному етапі соціального туризму є досить актуальним і затребуваним. Основними складовими елементами, що не отримали значної уваги науковців, є виявлення стану матеріально-технічної бази соціально орієнтованих готельних підприємств, їх відмінних характеристик, регіональної диференціації та особливостей організаційно-економічних умов їх розвитку.

Мета статті полягає у формуванні організаційно-економічних засад розвитку соціального туризму в Україні; оцінці розвитку соціально орієнтованих готельних підприємств; дослідженні пропозицій соціально орієнтованої готельної послуги; виявленні проблем та визначенні заходів щодо удосконалення діяльності соціально орієнтованих готельних підприємств в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальний туризм виступає в ролі вектора соціальної спрямованості сфери туризму та є явищем новішим, ніж туризм взагалі, зв'язаним із реалізацією права на відпочинок. На даний час з 166 відомих у світі конституцій країн, в 65-ти є статті про право на відпочинок, вільний

час, оплатну відпустку і канікули, що вказує на соціальний характер туризму. У Конституції України (ст. 45, ст. 46) теж зафіксовано право на відпочинок та соціальний захист громадян нашої держави [1].

У наукових працях існує ствердження, що соціальний туризм – це економічна категорія, різновид будь-яких видів туризму, субсидуємих із коштів, виділених на соціальні потреби, в цілях створення умов для школярів, молоді, пенсіонерів, інвалідів, ветеранів війни і праці, працівників прибуткових і неприбуткових підприємств та інших громадян, яким держава, державні і недержавні фонди, інші організації надають соціальну підтримку для реалізації їх права на відпочинок.

Ґрунтуючись на результатах попередніх досліджень соціального туризму як суспільно-економічного явища нами сформовано комплекс основних термінологічних понять і визначень, а саме:

Соціальний туристичний продукт – сукупність туристичних та готельно-ресторанних послуг, програм і турів (маршрутів) соціального характеру, що задовольняють основні та найбільш масові потреби людей на рівні суспільно необхідного відновлення їхніх життєвих сил шляхом соціального туризму.

Турист соціальний – фізична особа – споживач соціального туристичного продукту, який реалізується через систему соціального туризму.

Соціально орієнтовані готельні підприємства – засоби розміщування, що надають готельні послуги соціальним туристам на рівні з комерційними туристами

Відповідно до Методики розрахунку обсягів туристичної діяльності, туристичні послуги носять комплексний характер [2]. Соціальний туристичний продукт формують майже ті самі складові, що є в комерційному туристичному продукті. Якісне обслуговування соціальних туристів потребує поєднання зусиль різних суб'єктів підприємницької діяльності, основа функціонування яких пов'язана з наданням послуг, виробництвом та реалізацією товарів для задоволення їх потреб (рис. 1).

Рисунок 1 відображає сукупність діяльності різних підприємств, що обслуговують соціальних туристів і тим самим формують вітчизняний соціальний туристичний продукт. Безперечно, одним із головних учасників є готельні підприємства, які забезпечують туристів умовами проживання, харчування та можуть запропонувати

лікувально-оздоровчі, анімаційні, екскурсійні та інші додаткові послуги.

Результати наших досліджень показали, що доля участі у створенні комплексного туристичного продукту готельні підприємства становить від 30 до 80%. Отже, можна стверджувати, що ефективність функціонування готельних підприємств має прямий зв'язок із розвитком туристичної сфери в цілому.

Враховуючи пріоритети у цілях подорожей соціальних туристів визначено, що сукупність соціально орієнтованих готельних підприємств, що забезпечують задоволення потреб соціальних туристів, складають суб'єкти господарювання лікувально-оздоровчого профілю: санаторії, профілакторії, пансіонати, будинки відпочинку, туристичні бази, дитячі табори тощо. Саме ці підприємства призначені для проведення лікувальної і оздоровчої роботи серед соціальних туристів [3].

Запропоноване нами визначення соціального туриста наголошує, що такими визнаються не тільки соціально незахищені верстви населення, а й застраховані особи та члени їх сімей, працівники підприємств – члени соціальних та профспілкових організацій: студенти, пенсіонери, інваліди, діти-сироти та ін.

Перехід від однієї системи управління туристичною сферою та готельним господарством, яка сформувалась у радянські часи, до нових форм організації відпочинку змусив кардинально переглянути старі підходи до управління обслуговуванням соціальних туристів.

До недавнього часу керівництво обслуговування соціальних туристів здійснювалось централизованно, була відсутня комерційна діяльність. Ефективність роботи із соціальними туристами відбивалась кількістю обслужених за путівками та показниками зменшення рівня захворювань серед населення. Гроші, перераховані за отримані послуги, не направлялись одразу до підприємств, а накопичувались на рахунках вищих управлінських структур галузі.

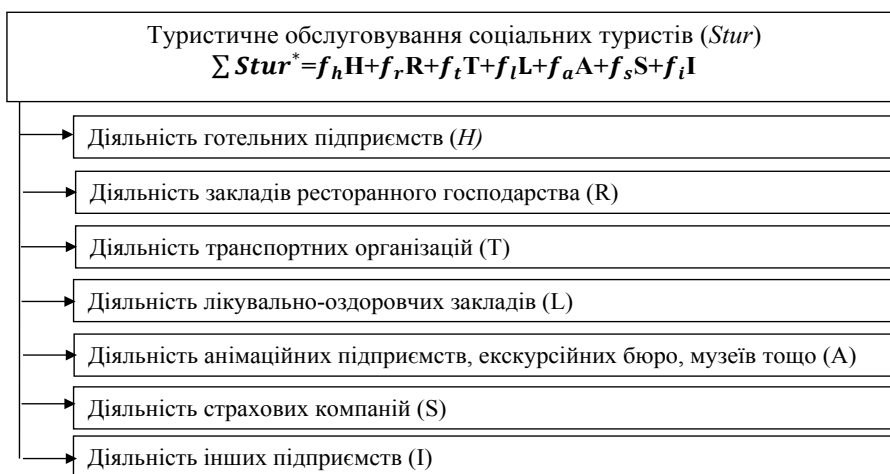

Рис. 1. Сукупність суб'єктів господарської діяльності, що обслуговують соціальних туристів

Джерело: розроблено автором

Ефективність роботи конкретних готельних підприємств визначалась рівнем його завантаження соціальними туристами. Механізм своєчасного і стабільного фінансування соціально орієнтованих готельних підприємств із боку фондів соціального страхування та профспілкових установ був недосконалим, що згодом призвело до занепаду їх матеріально-технічної бази. Реалії сучасного стану забезпечення соціальних туристів послугами готельних підприємств представимо в табл. 1.

Наведені офіційні дані, які характеризують наявність готельних підприємств, що мають ресурсний потенціал для обслуговування соціальних туристів, свідчать про стійку тенденцію до зменшення пропозиції. Це проявляється у зниженні показників кількості підприємств деяких типів у два рази. Так, за період 2005–2014 рр. загальна кількість підприємств зменшилась на 49%. Зникла більша половина санаторіїв, у 2005–2006 рр. їх налічувалось 465 об'єктів, а в 2014 р. функціональними залишилось 304. Майже така ж ситуація і з дитячими санаторіями: 2005–2006 рр. – 171 об'єкт, 2014 р. – на 54 об'єкти менше. Якщо в 2005–2006 рр. на території України функціонувало 2 052 бази та інших закладів відпочинку, то в 2014 р. ця цифра вже складала 1 388 підприємств [4].

Зменшення кількості даних підприємств обумовлено зменшенням державних дотацій,

що призводить до недооцінювання ролі цих підприємств, які найбільшою мірою сприяють підтримці якості життя громадян, їх здоров'я, соціального статусу, здатності створювати суспільно-корисний продукт. Тенденція до значного зменшення кількості підприємств 1-2-денного перебування (із 57 об'єктів у 2005–2006 рр. до 12 об'єктів у 2014 р.) обумовлена вимогливістю споживачів до якості сервісу. Велика різниця в кількості соціально орієнтованих готельних підприємств за період 2013–2014 рр. частково пояснюється окупацією Сходу України та анексією території Автономної Республіки Крим.

Наведенні офіційні данні, які характеризують наявність готельних підприємств, що надають послуги соціальним туристам, свідчать про тенденцію до зменшення пропозиції. Це проявляється у зниженні показників за період 2005/2006–2014 рр. Негативні тенденції спостерігаються і в динаміці кількості обслуговуваних туристів у цих підприємствах (табл. 2).

Відповідні тенденції спостерігаються і в ліжковому фонді. Загальна кількість ліжко-місць за досліджуваний період зменшилась на 1 668 одиниць, що склало приблизно половину загального фонду 2005–2006 рр. Найбільша тенденція до зменшення спостерігається в санаторіях, а саме на 651 ліжко за досліджуваний період.

Щодо структури готельних підприємств, які обслуговують соціальних туристів за регіонами (рис. 2, 3), то найбільше суб'єктів – у Львівській

Таблиця 1

Динаміка кількості соціально орієнтованих готельних підприємств

Показники	2005/06	2010/11	2013	2014*	Відхилення 2014 до 2005/06	
					+/-	%
<i>Кількість підприємств, од., у т. ч.:</i>	3245	3011	2829	1928	-1317	59%
- санаторії	465	456	440	304	-161	65%
- у тому числі дитячі	171	167	158	117	-54	68%
- пансіонати з лікуванням	53	54	37	16	-37	30%
- санаторії-профілакторії	262	234	165	118	-144	45%
- будинки і пансіонати відпочинку	321	290	271	90	-231	28%
- бази та інші заклади відпочинку	2052	1948	1903	1388	-664	68%
- підприємства 1-2-денного перебування	57	29	13	12	-45	21%
<i>У них ліжок (місць), тис.:</i>	482	445	407	271	-211	56%
- у санаторіях	136	126	123	77	-59	57%
- у тому числі дитячих	34	32	30	18	-16	53%
- у пансіонатах із лікуванням	12	15	9	3	-9	25%
- у санаторіях-профілакторіях	23	19	15	17	-6	74%
- у будинках і пансіонатах відпочинку	63	58	57	18	-45	29%
- у базах та інших закладах відпочинку	243	225	201	155	-88	64%
- у закладах 1-2-денного перебування	5	2	2	1	-4	20%

*Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополь та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: розраховано автором за даними [4]

Таблиця 2

**Динаміка кількості оздоровлених у готельних підприємствах,
що надають послуги соціальним туристам у тому числі**

Показники	2005/06	2010/11	2013	2014*	Відхилення 2014 до 2005/06	
					+/-	%
<i>Кількість оздоровлених, тис. осіб</i>	3278	2942	2835	1610	-1668	49%
- у санаторіях	1321	1278	1249	670	-651	51%
- у тому числі дитячих	276	338	219	125	-151	45%
- у пансіонатах із лікуванням	117	99	63	17	-100	15%
- у санаторіях-профілакторіях	236	193	130	100	-136	42%
- у будинках і пансіонатах відпочинку	368	325	361	81	-287	22%
- у базах та інших закладах відпочинку	1211	1038	1018	738	-473	61%
- у закладах 1-2-денного перебування	25	9	14	4	-21	16%

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополь та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: розраховано автором за даними [4]

області, але і там їх кількість зменшилась з 64 (2006–2007 рр.) до 48 підприємств (2014 р.). У Волинській, Івано-Франківській, Кіровоградській, Харківській, Херсонській областях цей показник залишився без змін [4].

Різкі негативні зміни в кількості соціально орієнтованих готельних підприємств відбулися в Донецькій та Луганській областях. Такі зміни спричинені антитерористичними заходами на цій території у відповідь на військову агресію Російської Федерації. Окупація Автономної Республіки Крим унеможливила використання матеріально-технічної бази соціально орієнтованих готельних підприємств на цій території, що негативно вплинуло на можливість обслуговування соціальних туристів у 2014–2015 рр. [3].

Причинами таких змін є не тільки тимчасова окупація українських земель, а й низка інших, а саме:

1) поглиблення економічної кризи в країні. За даними Державної служби статистики України, реальний ВВП у I кварталі 2014 р. порівняно з відповідним кварталом 2013 р. змен-

шився на 1,2%, у II кварталі – на 4,6% а у III кварталі – на 5,3% [5];

2) низька платоспроможність населення. Середньомісячна номінальна заробітна плата штатного працівника за січень-жовтень 2014 р. зросла порівняно з відповідним періодом 2013 р. на 5,3%, але з огляду на прискорення інфляційних процесів реальна заробітна плата скоротилася на 5%. Середня зарплата в 2014 р. склала 3 480 грн. [5];

3) зниження якості обслуговування в соціально орієнтованих готельних підприємствах;

4) окупація території України зі значною кількістю соціально орієнтованих готельних підприємств;

5) відсутність ефективної державної політики у сфері соціального захисту населення та економічно-фінансової підтримки підприємств досліджуваного сектора;

6) відсутність комплексного підходу до управління галуззю.

Низька платоспроможність населення збільшила електорат, який потребує соціальної підтримки в реалізації права громадян на від-

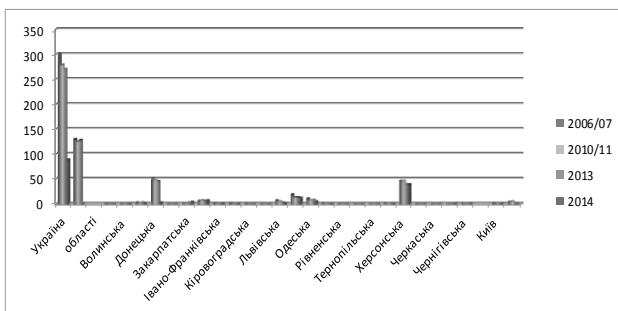

Рис. 2. Динаміка регіональної структури соціально орієнтованих готельних підприємств (санаторії та пансіонати з лікуванням)

Джерело: складено автором за даними [4]

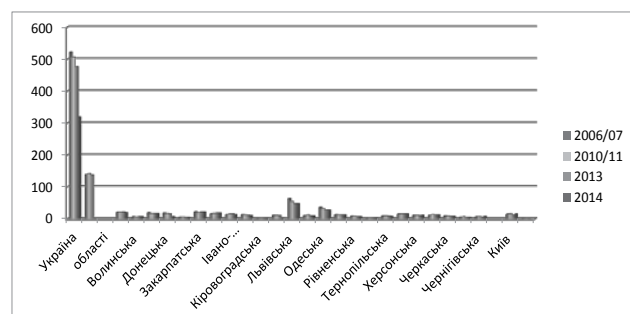

Рис. 3. Динаміка регіональної структури соціально орієнтованих готельних підприємств (будинки та пансіонати відпочинку)

Джерело: складено автором за даними [4]

починок. Водночас відсутність ефективного механізму формування соціальних фондів та їх розподілу серед населення, прозорого фінансування соціально орієнтованих готельних підприємств потребує визначення реформаторських заходів як із боку держави, так і самих підприємств.

Вирішення цих проблем дозволить ефективніше реалізувати право людини на відпочинок та збільшити прибутковість готельних підприємств за рахунок обслуговування соціальних туристів.

Реалізація державної соціальної політики щодо підвищення рівня якості життя населення, реформування системи соціального захисту, наближення системи соціальних гарантій до європейського рівня є пріоритетними напрямками діяльності соціально орієнтованих готельних підприємств. Для цього необхідно приділити достатньо уваги з боку керівників цих підприємств таким заходам, як:

- формування та подання пропозицій до Державних органів управління щодо вдосконалення системи фінансової підтримки соціально орієнтованих готельних підприємств;

- оптимізація управління соціально орієнтованими готельними підприємствами;

- розробка напрямів приваблення вітчизняних та іноземних соціальних туристів шляхом укладання прямих договорів з соціальними фондами, спілками та організаціями, виробничими підприємствами, на предмет обслуговування соціальних туристів від цих інституцій;

- розширення асортименту та підвищення якості готельних послуг для соціальних туристів.

Висновки. Розвиток соціального туризму в Україні на сучасному етапі є досить актуальним, оскільки сприятиме реалізації конституційних прав громадян, розвитку соціально орієнтованих готельних підприємств, формуванню сучасних підходів до покращання їх функціонування, зайнятості населення, підвищенню туристичного іміджу України, а також створенню умов для виведення соціально орієнто-

ваних готельних підприємств на міжнародний рівень. З'ясовано відмінні характеристики та переваги соціального туризму. Обґрунтовано, що реалізація державної соціальної політики щодо підвищення рівня якості життя населення, реформування системи соціального захисту, наближення системи соціальних гарантій до європейського рівня, запровадження механізмів державного регулювання (податкове регулювання, стимулювання підприємств, що займаються обслуговуванням соціальних туристів, тощо) є пріоритетними напрямками діяльності соціально орієнтованих готельних підприємств.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kodeksy.com.ua/konstitutsiya_ukraini/statja-45.htm.
2. Наказ Державної туристичної адміністрації України, Державного Комітету статистики України «Про затвердження Методики розрахунку обсягів туристичної діяльності» від 12.11.2003 р. № 142/394 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1128-03>.
3. Колотуха О.В. Соціальний туризм в Україні: проблеми та перспективи розвитку / О.В. Колотуха // *Культура народів Причорномор'я*. – 2009. – № 176. – С. 125–127.
4. Статистичний бюлетень «Санаторно-курортне лікування, організований відпочинок та туризм в Україні» / Державний комітет статистики України. – К., 2015.
5. Офіційний сайт Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Ведмідь Н.І. Санаторно-курортний комплекс: сервісне управління: [монографія] / Н.І. Ведмідь. – К.: КНТЕУ, 2013. – 536 с.
7. Михайліченко Г.І. Інноваційний розвиток туризму: [монографія] / Г.І. Михайліченко. – К.: КНТЕУ, 2012. – 608 с.
8. Про затвердження Порядку отримання застрахованими особами і членами їх сімей санаторно-курортного лікування, що сплачується за рахунок коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності: Постанова Правління Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності від 25.02.2009 р. № 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0339-09>